

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ХИМИЯ. БИОЛОГИЯ.
ГЕОГРАФИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ХИМИЯ. БИОЛОГИЯ.
ГЕОГРАФИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. CHEMISTRY. BIOLOGY. GEOGRAPHY

e-ISSN: 1694-8688

№2(7)/2025, 56-64

ГЕОГРАФИЯ

УДК: 338.39

DOI: [10.52754/16948688_2025_2\(7\)_7](https://doi.org/10.52754/16948688_2025_2(7)_7)

**ЭЛДИК КОЛ ӨНӨРЧҮЛҮК БОЮНЧА ИЛИМИЙ АДАБИЯТТАРДЫН ОБЗОРУ:
ТАРМАКТЫК КӨЗ КАРАШТАР**

ОБЗОР НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ПО НАРОДНЫМ РЕМЕСЛАМ: ОТРАСЛЕВЫЕ
ВЗГЛЯДЫ

A REVIEW OF SCIENTIFIC LITERATURE ON FOLK CRAFTS: INDUSTRY VIEWS

Айтыкулова Бегимай Мамасалиевна

Айтыкулова Бегимай Мамасалиевна

Begimai M. Aitykulova

Ош мамлекеттик университети, Ош, Кыргызстан

Ошский государственный университет, Ош, Кыргызстан

Osh State University, Osh, Kyrgyzstan

baitykulova@oshsu.kg

ЭЛДИК КОЛ ӨНӨРЧҮЛҮК БОЮНЧА ИЛИМИЙ АДАБИЯТТАРДЫН ОБЗОРУ: ТАРМАКТЫК КӨЗ КАРАШТАР

Аннотация

Бул макалада элдик кол өнөрчүлүк өзүнчө тармак катары илимий жактан изилдөөсү каралган. Негизинен кол өнөрчүлүктүн тарыхый, маданият таануучулук, искусство таануучулук, педагогикалык, экономикалык жана экономикалык-географиялык өнүгүү жана жайгашуу аспектилерин келтирилет. Аталган тармактын территориялык (аймактык) өнүгүүсү Россия жана анын айрым аймактары (Санкт-Петербург, Урал, Иваново областы, Алтай, Дагестан, Кабардино-Балкария), Азербайжан, Өзбекстан ж.б. мисалында каралган. Бул илимий иштердин негизги максаты кол өнөрчүлүктүн экономикалык маңызын, территориялык жайгашуусун, анын социалдык себептерин жана өнүгүү факторлорун изилдөөгө комплекстүү концептуалдык мамиле түзүү болуп эсептелет. Ошондой эле коомдо кол өнөрчүлүк өндүрүшүн сактап калууга жана аны өнүккөн экономикалык формаларга айлантууга көмөктөшүүчү институттук чөйрөнүн зарылдыгы аныкталат.

Ачкыч сөздөр: кол өнөрчүлүк, аймак, жергиликтүү бийлик, кол өнөрчүлүк рыногу, типология.

ОБЗОР НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ПО НАРОДНЫМ РЕМЕСЛАМ: ОТРАСЛЕВЫЕ ВЗГЛЯДЫ

A REVIEW OF SCIENTIFIC LITERATURE ON FOLK CRAFTS: INDUSTRY VIEWS

Аннотация

В данной статье представлено научное исследование народных ремесел как отдельной отрасли. В основном рассматриваются исторические, культурные, искусствоведческие, педагогические, экономические и экономико-географические аспекты развития и размещения ремесел. Территориальное (региональное) развитие этой отрасли рассматривается на примере России и ее отдельных регионов (Санкт-Петербург, Урал, Ивановская область, Алтай, Дагестан, Кабардино-Балкария), Азербайджана, Узбекистана и др. Главная цель данной научной работы – создание комплексного концептуального подхода к изучению экономической сущности ремесел, их территориального размещения, социальных причин и факторов развития. Также выявляется необходимость создания институциональной среды, которая способствовала бы сохранению ремесленного производства и его трансформации в развитые экономические формы.

Abstract

This article presents a scientific study of folk crafts as a distinct industry. It primarily examines the historical, cultural, art historical, pedagogical, economic, and economic-geographical aspects of the development and distribution of crafts. The territorial (regional) development of this industry is examined using the examples of Russia and its individual regions (St. Petersburg, the Urals, Ivanovo Oblast, Altai, Dagestan, Kabardino-Balkaria), Azerbaijan, Uzbekistan, and others. The main goal of this research is to develop a comprehensive conceptual approach to studying the economic essence of crafts, their territorial distribution, and the social causes and factors of their development. It also identifies the need to create an institutional environment that would facilitate the preservation of craft production and its transformation into developed economic forms.

Ключевые слова: ремесло, регион, местное самоуправление, рынок ремесел, типология.

Keywords: craft, region, local government, craft market, typology.

Киришүү

Элдик кол өнөрчүлүк эзелтеден эле негизги социалдык-экономикалык мааниси бар тармак болуп келген. Бир кезде Улуу Жибек жолунун бир бөлүгү болгон Борбордук Азия өлкөлөрүндө, анын ичинде Кыргызстанда элдик кол өнөрчүлүк өзгөчө өнүккөн. Азыркы кезде элдик көркөм кол өнөрчүлүктү өнүктүрүүдө жана уюштурууда олуттуу өзгөрүүлөр болуп жатат. Мунун баары бул аймактардын социалдык-экономикалык өнүгүшүнө таасирин тийгизет. Анткени, элдик кол өнөрчүлүк дагы эле эмгек ресурстарынын олуттуу бөлүгүн түзүп, улуттук продукцияны түзүүгө салым кошот. Ошондуктан бул изилдөө тарыхый, маданият таануучулук, искусство таануучулук, педагогикалык, экономикалык жана экономикалык-географиялык өнүгүү жана жайгашуу аспектилерин келтирилет. Бул Кыргызстандагы жана анын аймактарындагы элдик кол өнөрчүлүктүн өнүгүүсү жана жайгашуусу үчүн илимий-методикалык негиз болуп бере алат.

Изилдөөнүн материалдары жана усулдары

Изилдөөдө ар тармактын окумуштууларынын тарыхый, маданият таануучулук, искусство таануучулук, педагогикалык, экономикалык жана экономикалык-географиялык аспектидеги илимий эмгектери (диссертациялары, илимий макалалары) пайдаланылды. Мына ушуга байланыштуу тарыхый, адабияттык, талдоо усулдары колдонулду.

Жыйынтыктар жана талкуулар

Биринчи кезекте элдик кол өнөрчүлүк тармагынын калыптануусунун жана өнүгүүсүнүн тарыхый негиздерин карап өтөбүз.

Алсак, дагестан тарыхчысы А.Дж.Магомедов теманы изилдөөдө салттуу кол өнөрчүлүктү өнүктүрүүнүн негизги факторлоруна (табигый, тарыхый, маданий, экономикалык) токтолуп, Дагестандын элдик кол өнөрчүлүктүн «өлкөсүнө» айланышынын себептерин аныктайт; аймактын экономикалык жана маданий өнүгүүсүнүн фактору катары XIX кылымдын жана XX кылымдын башындагы көркөм кол өнөрчүлүк өндүрүшүн изилдөө аркылуу Дагестан элдеринин экономикасында жана көркөм маданиятында анын ордун аныктаган. Ошону менен бирге Дагестандын кол өнөрчүлүк салттарынын Кавказдын, Россиянын бир катар областтарынын, республикаларынын жана КМШнын элдердин экономикасына, маданиятына жана күнүмдүк турмушуна тийгизген таасирин изилдеп, кесипке багыт берүүнүн, көркөм дүйнөгө тарбиялоонун, балдарга жана өспүрүмдөргө эстетикалык жана эмгекке тарбия берүүнүн ыкмаларын иштеп чыккан [1].

Азербайжан тарыхчысы А.Н.Мустафаев да Азербайжанда кол өнөрчүлүктүн өнүгүүсүнүн жана жайгашуусунун тарыхый-этнографиялык негиздерин караган. Айрыкча элдик кол өнөрчүлүктүн жез, зергерлик, тери, жыгаччылык ж.б. түрлөрүн бөлүп көрсөйкөн [2].

Орус тарыхчысы А.В.Келлер өз иликтөөсүндө шаардык жана кол өнөрчүлүктүн эволюциясына жана таптык жана корпоративдик этиканын пайда болушуна таасирин тийгизген шарттарды (экономикалык, социалдык, саясий) аныктап, индустриялаштыруу доорунда кол өнөрчүлүктүн өнүгүү динамикасын көрсөткөн. Кооперацияга жана кесипкөй уюштурууга негизделген туруктуу өнүгүүнүн жана “жашыл” экономиканын алкагында кол өнөрчүлүктү өнүктүрүү потенциалын далилдей алган [3].

Дагы бир тарыхый изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана баалуулугу болуп, анын биринчи жолу Тюмень областынын 4 алдыңкы музейинен алынган XIX-XX кылымдардагы элдик чыгармачылыкка тиешелүү материалдарын системалаштырууда жана жалпылоодо эсептелет. Мында салттуу өнөрдүн жана кол өнөрчүлүктүн тарыхый өбөлгөлөрү, калыптануу шарттары жана убакыттык масштабы каралат; алардын түрлөрү аныкталган; Орто Уралдын орус элдик көркөм чыгармачылык салтынын жалпы жана жергиликтүү өзгөчөлүктөрү аныкталган. Автор XIX-XX кылымдардагы Орто Уралдын орус эл искусствосунун тарыхый жана маданий баалуулуктарын чагылдырган тематикалык каталогун даярдаган [4].

С.М.Жаровцев орус модернизациясынын шартында Россияда шаардык кол өнөрчүлүк өндүрүшүнүн территориялык бөлүнүшү жана социалдык-экономикалык кайра түзүүсүн караган. Тактап айтканда, XIX кылымдын орто чениндеги Россиядагы шаардык кол өнөрчүлүктүн аймактык жайгашышы, саны жана социалдык-экономикалык түзүлүшү аныкталган [5]. Ал башка эмгегинде шаардык кол өнөрчүлүк маселесин караган. Ал XIX кылымдын 2-жарымындагы орус шаардык кол өнөрчүлүгүнүн тарыхнаамасы боюнча эмгектерди карайт. Автор бул чөйрөдө 3 түрдүү мезгил пайда болуп, ар биринин өзүнүн талаштуу маселелери жана илимий талаштары бар деп ырастайт. Ошого карабастан каралып жаткан эмгектердин авторлору реформадан кийинки мезгилде Россиянын экономикасынын жигердуу өсүшүн баса белгилешет, бул өз кезегинде бир катар орчундуу социалдык-экономикалык проблемаларды – революцияга чейинки Россиянын өнөр жайлык чарбалык системасынын өнүгүшүнүн контекстинде майда өнөр жай өндүрүшүнүн ордун жана маанисин козгойт [6].

М.С.Белов элдик кол өнөрчүлүктү маданият таануучулук (культурологиялык) таризде изилдеген. Анын диссертациялык иликтөөсүнүн жаңылыгы катары Иваново областындагы элдик көркөм кол өнөрчүлүктүн өнүгүүсү азыркы маданияттын маанилүү бөлүгү катары, аймактын маданий жана экономикалык өнүгүүсүнүн резерви катары кызмат кылган маанисин айта алабыз. Аталган областта элдик көркөм кол өнөрчүлүктү кайра жаратуу, сактоо жана өнүктүрүү үчүн шарттардын илимий негиздемеси берилген. Ошондой эле аймактагы жоголуп бара жаткан элдик көркөм кол өнөрчүлүктү өнүктүрүү үчүн консервациялоо жана реставрациялоо модели иштелип чыккан. Аларга көркөм живопись, керамика жана себет токуу өнөрүн кайра жаратуу жана өнүктүрүү шарттарын теориялык жактан негиздей алган [7].

Дагы бир илимий иште Уралдын мисалында элдик көркөм кол өнөрчүлүгүнүн аймактык маданияттын өкүлдөрү катары өзгөчөлүктөрү аныкталган. Мында маданий тажрыйбаны трансформациялоо каражаты катары салт менен инновациянын өз ара байланышы “мурас” түшүнүгүн колдонуу аркылуу такталат. Урал элдик көркөм кол өнөрчүлүгүнүн динамикасына карата социалдык-маданий мекемелер менен социалдык-маданий практиканын өз ара байланышы ачылат [8].

Элдик кол өнөрчүлүктү искусство таануучулук таризде караган да эмгектер бар. Мисалы, Алтай мамлекеттик университетинин изденүүчүсү Л.В.Шокорова Алтайда элдик кол өнөрчүлүк миграция маданиятынын жана улуттар аралык байланыштын натыйжасында, ошондой эле шаардык формалардын жана жергиликтүү жашоо шарттарынын таасири астында өнүгүп, ата мекендик өндүрүш катары жашап келген деп эсептейт. Россиянын борбордук губернияларынан алыс болуу керектүү товарларга суроо-талаптын жогорулашын камсыз кылды, бул өнөр жай өндүрүшүнүн айрым тармактарынын өнүгүшүнө шарт түздү. Өнүккөн

кол өнөрчүлүккө үй живописи, көркөм жыгач иштетүү, саймачылык, карапачылык, килем токуу, жергиликтүү өзгөчөлүктөргө жана кайталангыс тематикага жана ыкмаларга ээ болгон элдик чопо бумдар кирген [9]. Бул жерде автордун Россиянын борбордук губернияларынан алыс болуу керектүү товарларга суроо-талаптын жогорулашын камсыз кылып, элдик кол өнөрчүлүктүн өнүгүүсүнө шарт түздү деп эсептегенине кошула албайбыз. Себеби, бул тармактын пайда болуусу жана өнүгүүсү биринчи кезекте Алтай аймагынын, алтай элдернин тарыхый өнүгүү өзгөчөлүктөрү жана бай маданий баалуулуктары менен аныкталат.

Х.М.Дикиновдун изилдөөсү педагогикалык багытта: изилдөө инсанды өнүктүрүүнүн жана кесипке багыттонун каражаты катары элдик көркөм кол өнөрчүлүктү кайра жаратуу маселесин козгойт. Изилдөө көрсөткөндөй, элдик көркөм кол өнөрчүлүктү жандандыруу боюнча сабактар адамдын эмгек жана эстетикалык канаттануусун жогорулатуу үчүн олуттуу мүмкүнчүлүктөрдү сунуштайт. Бул өз кезегинде адамдын жөндөмдүүлүктөрүнүн өнүгүшүнө жана кесиптик өсүшүнө чоң таасирин тийгизет. автордун ою боюнча, тиешелүү ийримдердин мүчөлөрү өз жеринин элдик көркөм кол өнөрчүлүктүн үйрөнүү менен салттуу кол өнөрчүлүктү жана өнөрдү улантып, көп учурда кайра жандандырышат. Көркөм кол өнөрчүлүк сабактарынын кесиптик ишмердүүлүк менен өз ара байланышта болушу өспүрүмдөрдүн азыркы турмуштун талабына жооп берген турмуштук эмгекке психологиялык жана практикалык жактан даярдыгын камсыздайт. Көркөм кол өнөрчүлүктү эмгектин жана эстетикалык өнүгүүнүн каражаты катары окуу-тарбия процессине органикалык интеграциялоо ар кандай материалдарды көркөм иштетүү боюнча сабактарды илимдин негиздерин үйрөнүү менен биринчи кезекте эмгек жана сүрөт искусствосу сабактары менен өз ара байланыштыруу менен шартталган [10].

Дагестандык изденүүчү И.В.Эдиев да элдик көркөм өнөрчүлүктүн мектеп окуучуларынын көркөм маданиятын өнүктүрүүдөгү маанисин караган. Элдик кол өнөрчүлүк жаштарды көркөм-эстетикалык тарбиялоонун натыйжалуу жалпы системасынын талашсыз маанилүү компоненттери болуп саналат. Мисал катары чечен элдик педагогикасы адамдардын жашоосунун этникалык негизин түзгөн нормалар жана адеп-ахлактык баалуулуктар менен мүнөздөлгөнүн келтирет. Бул жүрүм-турумдун бекем эрежелерин сактоо менен байланышкан [11].

М.И.Лесовская кол өнөрчүлөрдүн өзгөчө касиетин, башкача айтканда, анын изилдөөсүндө кесиптик-техникалык билим берүүнүн сапатын жогорулатуу үчүн кол өнөрчүлүк салттарын колдонуу мүмкүнчүлүгү биринчи жолу каралган. Элдик көркөм кол өнөрчүлүк заманбап дүйнөдө калктын социалдык аярлуу катмарын, анын ичинде ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адамдарды алдын алуунун, коргоонун, реабилитациялоонун жана социалдык интеграциялоонун натыйжалуу каражаты болуп калганын белгилейт. Ошондой эле кол өнөрчүлүктүн маданий жана адеп-ахлактык баалуулуктарды, өзгөчөлүктөрдү жана коомдун өзүн-өзү камсыз кылуусун сактоо үчүн мааниси ачып көрсөтөт. Кол өнөрчүлүктүн салттарын сактоо жана чындоо окуучулардын эстетикалык табитин, кең дүйнөгө көз карашын, психологиялык ийкемдүүлүгүн, баарлашуу жөндөмүн өстүрүү үчүн зарыл деп эсептейт [12].

И.А.Галкин кызыктуу багытты, башкача айтканда, XIX кылымдын аягы-XX кылымдын башында Россияда кол өнөрчүлүк айыл чарба билиминин калыптанышын жана өнүгүшүн иликтеп чыккан. Изилдөөнүн территориялык масштабы ошол кездеги Россия империясынын

административдик бөлүнүштөрүнө ылайык аныкталган. Өзгөчө көңүл Европалык Россиянын провинцияларына жана биринчи кезекте өлкөнүн негизги айыл чарба аймактарына тиешелүү материалдарга бурулат. Бул аймактык көп түрдүүлүк авторго ар бир аймактын өзгөчөлүгүн эске алуу менен айыл чарба кесиптик билим берүүнүн калыптанышынын жана өнүгүшүнүн жалпы тенденцияларын аныктоого мүмкүндүк берген. Жергиликтүү бийликтердин, коомдордун жана жеке адамдардын катышуусунун ар түрдүү формаларын жана усулдарын карап чыгуу менен бул иш алардын өз ара аракеттенүү формаларын, ошондой эле Россияда айыл чарба кесиптик-техникалык билим берүүнү өнүктүрүү маселелеринде борбор менен губерниялардын кызматташтыгынын системасын көрсөтөт [13].

Элдик көркөм өнөрчүлүктү экономикалык багытта изилдөө биздин экономикалык-географиялык иликтөөбүзгө үндөшүп кетет. Бул маанига арналган илимий иштер арбын.

Алсак, Г.М.Рязанцев кол өнөрчүлүк рыногун калыптануусун караган. Анын диссертациясы рынок шартында орус элдик көркөм кол өнөрчүлүгүн кайра жаратуу жана өнүктүрүү проблемаларын системалуу түрдө талдап чыккан алгачкы эмгектердин бири болуп саналат. Анын ишинин экономикалык-географиялык мааниси төмөндө жатат: райондук жана жергиликтүү аткаруу бийлик органдары элдик көркөм кол өнөрчүлүктүн көйгөйлөрүн кайрадан карап чыгып, ишканалардын конверсияланышына же жоюлушуна жол бербөө боюнча иштикүү чараларды көрүүсү зарыл; бул үчүн тиешелүү деңгээлде салыктык жеңилдиктерди, электр жана жылуулук энергиясына тарифтерди, мамлекеттик жана муниципалдык менчикти ижарага берүү аркылуу колдоо көрсөтүүсү зарыл. Маанилүү маданий-тарыхый баалуулуктарды камтыган жана артыкчылыктуу колдоону талап кылган элдик көркөм кол өнөрчүлүк уюмдарына максаттуу субсидиялар үчүн каражаттарды бөлүү күн тартибинен чыгарылбашы керек. [14].

А.В.Ваняев дагы элдик көркөм кол өнөрчүлүк чөйрөсүндө кызмат көрсөтүү рыногун калыптандыруу маселесин караган. Мына ушуга байланыштуу изилдөөнүн объектиси болуп калктын товарларга жана кызмат көрсөтүүлөргө болгон керектөөлөрүн канааттандырган улуттук көркөм өнөр өнөр жайынын ишканалары жана уюмдары, иштеп жаткан жана потенциалдуу керектөөчүлөр, ошондой эле тарыхый-маданий ресурстар, мамлекеттик контролдоочу органдар жана улуттук көркөм өнөр индустриясынын ишин башкаруу саналат. Изилдөө натыйжасында кол өнөрчүлүк кызмат көрсөтүүлөрүнүн улуттук рыногунун функционалдык мүнөздөмөлөрү аныкталган, анын социалдык-экономикалык ролу жана өнүгүшүнө тоскоол болгон факторлор аныкталган; кол өнөрчүлүк кызмат көрсөтүүлөрүнүн улуттук бизнес борборлорун түзүү жана иштетүү механизми негизделген, ал механизм аталган кызматтардын улуттук рыногунун катышуучуларын чийки зат менен камсыздоо маселелерин чечүүгө, алардын ортосунда байланыштарды түзүүгө, камсыздоону, сатууну жана окуу-методикалык функцияларды колдоого, ошондой эле аймактар аралык түзүмдөрдү маалыматтык камсыздоону жакшыртууга мүмкүндүк берет; кол өнөрчүлүк кызмат көрсөтүүлөрүнүн улуттук рыногун калыптандыруу боюнча мамлекеттик саясаттын натыйжалуу багыттары негизделип, рыноктун катышуучулары катары улуттук көркөм ишканаларында натыйжалуу маркетинг системасын түзүү жана тобокелдиктерди башкаруу боюнча илимий-методикалык сунуштар сунушталат [15].

М.Андреастын диссертациялык изилдөөсүнүн негизги максаты кол өнөрчүлүктүн экономикалык маңызын, анын социалдык себептерин жана өнүгүү факторлорун изилдөөгө

комплектүү концептуалдык мамиле түзүү болгон. Ошондой эле коомдо кол өнөрчүлүк өндүрүшүн сактап калууга жана аны өнүккөн экономикалык формаларга которууга көмөктөшүүчү адекваттуу институттук чөйрөнүн зарылдыгын аныктаган. Илимий иштин экономикалык-географиялык маанисин айтсак, Европа өлкөлөрүнүн экономикалык өнүгүүсүнүн азыркы этабында кол өнөрчүлүк суроо-талапка ээ болуп, дүйнөлүк рынокко чыгуу мүмкүнчүлүгүнө ээ экендиги белгиленет. Европа Биримдигинин өлкөлөрү башка өлкөлөрдүн кол өнөрчүлүктөрүн өз өлкөлөрүндө жайгаштыруу үчүн жалпы институттук жана укуктук принциптерди жана талаптарды бөлүшөт. Бирок, ар бир өлкөнүн өзүнүн институционалдык чөйрөсү жана кол өнөрчүлүк өндүрүшүн өнүктүрүүнү жөнгө салуучу уюштуруучулук-укуктук нормалары жана мамлекеттик жана кол өнөрчүлүк ишканаларынын ортосундагы экономикалык мамилелер бар. Ар бир мамлекет чарба жүргүзүүчү субъекттердин ортосундагы экономикалык мамилелердин мүнөзүн аныктоочу өзүнүн эрежелерин киргизет [16].

Элдик көркөм кол өнөрчүлүктүн буюмдарын өнөр жайлык өндүрүш аркылуу жасоону мамлекеттик жөнгө салуу боюнча да иш бар. Ал Дагестандын мисалында жазылган жана элдик көркөм кол өнөрчүлүк тармагынын абалын талдоо жана баалоо, анын ишин турукташтыруу боюнча тийиштүү чараларды көрүү каралат. Ошондой эле элдик көркөм кол өнөрчүлүк жайлары жайгашкан райондордо жайгашкан жалпы билим берүүчү мектептердин окуучуларын көркөм өнөр буюмдарын жасоонун ыкмаларына окутуу программасын иштеп чыгуу жана бул программаларды ишке ашырууга көмөк көрсөтүү зарыл деп негизделет [17].

Бул багыттагы экономикалык иштерге дагы С.В.Породинанын эмгектерин кошууга болот [18, 19].

Тема боюнча изилдөө процессинде кол өнөрчүлүктү географиялык аспектиде изилдеген адабияттар өтө аз экендигине күбө болдук. Алардын айрымдарына токтолуп өтөбүз.

Алсак, Ломоносов атындагы Москва мамлекеттик университетинин географ-окумуштуулары А.Ю.Александрова жана В.М.Козик бул маселе боюнча адегенде илимий публикацияларга талдоо жасашып, анын негизинде төмөндөгүдөй типологияны сунушташат: а) элдик кол өнөрчүлүктүн жашоо циклинин стадиялары боюнча; б) буюмдарды колдонуунун мүнөзү боюнча; в) буюмдарды өндүрүүнү уюштуруунун мүнөзү боюнча; г) буюмдарды даярдоонун материалы боюнча [20].

Географиялык жактан Д.А.Аманжолованын типологиясы да биз үчүн кызыктуу. Анда улуттук кол өнөрчүлүктүн таралышы боюнча иликтөө болгон: федералдык, аймактык жана жергиликтүү деңгээлде. Бул типология этнотуризмди өнүктүрүү үчүн эң пайдалуу болот деп эсептешет [21].

Элдик кол өнөрчүлүктүн продукциясын жасоо үчүн колдонулган сырьёго (өсүмдүктөр жана жаныбарлардын продукциясынан, натуралдык жана кайра иштетилген минералдык сырьёлордон) карап типтештирүү сунуштары да бар [22].

Башка географ-окумуштуулар территориялык өнүгүүгө кол өнөрчүлүктүн кошкон салымынын негизинде ар кандай типтеги аймактарды бөлүп көрсөтүшөт: “кол өнөрчүлүк цех-аймактар”, кол өнөрчүлүк өнүккөн аймактар, “туристтик борбор-аймактар” ж.б. Аймактын ар бир түрү өзүнүн өнөр жайын өнүктүрүү өзгөчөлүктөрү менен айырмаланат жана кол өнөрчүлүктү өнүктүрүүнү жөнгө салуу боюнча жеке сунуштарды талап кылат. «Кол

өнөрчүлүк аймактары» продукцияны бөлүштүрүү каналдарын түзүүгө, «туристтик борборлордун аймактары» билимдердин жана көндүмдөрдүн үзгүлтүксүздүгүн камсыз кылууга, ал эми «башка аймактар» кол өнөрчүлүк базасын сактоо боюнча комплекстүү чаралардын комплексине көңүл бурат [23]. Мындай аймактык бөлүштүрүү кыргызстанда жер-жерлерде кол өнөрчүлүктүн таркалуу мыйзам ченемдүүлүктөрүн практикада колдонууга жардам берет.

Корутунду

Жогорку мисалдар жана талдоолор көрсөткөндөй, окумуштуулар элдик кол өнөрчүлүктүн калыптануусун жана өнүгүүсүн тарыхый, маданият таануучулук, искусство таануучулук, педагогикалык жана экономикалык аспектиде кеңири каралганы аныкталды. Ал эми бул тармакты географиялык, тактап айтканда, экономикалык-географиялык таризде изилдеген илимий

эмгектер өтө аз экендигине ишендик. Элдик кол өнөрчүлүк география илиминин жаңы тармагы катары ар тараптуу изилденүүсү – заман талабы.

Адабияттар

1. Магомедов А.Дж. Традиционное художественное ремесло Дагестана, XIX-XX вв.: история, современные проблемы. Дисс... д.и.н. –434 с.
2. Мустафаев А.Н. Ремесло в Азербайджане (историко-этнографическое исследование). Автореф. дисс... д.и.н. –Баку, 1993. -49 с.
3. Келлер А.В. Ремесло Санкт-Петербурга XVIII – начала XX века/ Автореф. дисс... д.и.н. –Екатеринбург, 2018. -38 с.
4. Иванова Л.В. Развитие традиционных художественных промыслов и ремесел русского населения среднего зауралья в XIX-XX веках. Дисс... к.и.н. –Тюмень, 2007. -С. 12.
5. Жаровцев С.М. Городская ремесленная промышленность России во второй половине XIX века. Дисс... к.и.н. –Мытищи, 2022. -574 с.
6. Жаровцев С. Городское ремесло в отечественной исторической науке (вторая половина XIX в.) //Постсоветский материк, 3(31)/2021. –С. 109.
7. Белов М.С. Народные художественные промыслы в современном культурном пространстве Ивановской области. Автореф. дисс... культурологии. –Шуя, 2012. -С. 8.
8. Крутеева О.В. Народные художественные промыслы Урала и их сохранение в современных социокультурных практиках. Автореф. дисс... культурологии. – Челябинск, 2019. -С. 8.
9. Шокорова Л.В. Художественные промыслы Алтая XIX - XXI столетий: история и перспективы развития. Автореф. дисс... искусствоведения. –Барнаул, 2009. -С. 10.
10. Дикинов Х.М. Возрождение народных промыслов и ремесел (декоративно-прикладное творчество) как средство эстетической и профессионального становления личности (на примере системы дополнительного образования Кабардино-Балкарии). Автореф. дисс... к.п.н. –Москва, 1997. -С. 27.

11. Эдиев И.В. Значение народных художественных промыслов в развитии художественной культуры школьников //Мир науки, культуры, образования. № 1 (74), 2019. -С. 256.
12. Лесовская М.И. Традиции ремесла в современном профессиональном обучении и стресс-менеджменте //Социально-экономический и гуманитарный журнал Красноярского ГАУ, №4, 2016. –С. 278-279.
13. Галкин И.А. Становление и развитие ремесленного сельскохозяйственного образования в России в конце XIX - начале XX веков. Дисс... д.и.н. –Москва, 1999. -180 с.
14. Рязанцев Г.М. Формирование рынка народных художественных промыслов в переходной экономике. Дисс... к.э.н. –Москва, 1998. -С. 210.
15. Ванияев А.В. Формирование рынка услуг в сфере народных художественных промыслов. Автореф. дисс... к.э.н. –Москва, 2005. -С. 10.
16. Андреас М. Традиции ремесла в современном профессиональном обучении и стресс-менеджменте. Дисс... к.э.н. –Москва, 2000. -169 с.
17. Минатуллаев А.А. Государственное регулирование промышленного производства изделий народных художественных промыслов в Дагестане. Автореф. дисс... к.э.н. –Махачкала, 2005. -С. 21.
18. Породина С.В. Организационно-экономический механизм развития народных художественных промыслов. Автореф. дисс... к.э.н. -Нижний Новгород, 2011.
19. Породина С.В. Место и роль народных промыслов в постиндустриальной экономике //Вестник Нижегородского ун-та им. Лобачевского, “№ 1, 2011. –С. 274-276.
20. Сатыбалдиева, Ч. Из истории традиционного ковроткачества кыргызов. // *Вестник Ошского государственного университета*, 2022, (4), 118–123. https://doi.org/10.52754/16947452_2022_4_118
21. Табалдыев, К.Ш., Абдиев, Т.К. Преемственность культуры: головные уборы народов, проживающих в регионе Кыргызстана в древних и средневековых веках. // *Вестник Ошского государственного университета. Филология*, 2024, (1(3), 1–11. [https://doi.org/10.52754/16948874_2024_1\(3\)_1](https://doi.org/10.52754/16948874_2024_1(3)_1)
22. Александрова А.Ю., Козик В.М. К вопросу о типологиях народных художественных промыслов //Совр. проблемы сервиса и туризма, №2, 2024. 55-71 с.
23. Аманжолова Д.А. «Реестры», «Классы» и «Точки роста»: социально-гуманитарный взгляд на проблемы классификации народных художественных промыслов России //Современные проблемы сервиса и туризма. 2012. №4. -С. 42-50.
24. Шестакова А.В. Народные промыслы: классификация по источникам сырья и распространение //Вестник Балтийского федер. ун-та им. Канта. Серия: естественные и медицинские науки. 2008. №1. С. 104-111.
25. Горячко М.Д., Имангулов Л.Р. Народные промыслы и социально-экономическое развитие территорий: анализ зависимости на примере Узбекистана //Известия КазНУ им. аль-Фараби. Серия география, № 2, 2022. –. -С. 4-16.